

GEDE *Grup d'Estudi de Dones i Esport*

Sobre la participació femenina en les activitats esportives

Susanna Soler Prat

Col·laboradora del GEDE

Justificació

En una societat que pretén ser cada dia més igualitària i en què la salut és un valor primordial, la preocupació perquè les dones facin activitats esportives va creixent. Possiblement per aquesta raó ja són molts els estudis sociològics que s'han fet sobre el tema i s'han descrit com és aquesta participació femenina en els diferents tipus d'activitats esportives i s'ha intentat donar-li una explicació. Aquest article recull les idees fonamentals d'aquests estudis, amb la intenció de donar una imatge clara del fenomen i proporcionar unes dades que s'han de tenir en compte a l'hora de portar a terme activitats dirigides al col·lectiu femení.

Introducció: nova conceptualització d'esport i gènere

L'Estat del Benestar, sense debatre sobre la seva eficàcia o no, ha comportat importants canvis estructurals en la societat, reflectits

en totes les vessants culturals possibles. L'esport també és una d'aquestes vessants, i com qualsevol altra manifestació cultural, dinàmica i interactiva amb la societat que la dissenya, també es va modulant segons aquests canvis.

Esport

Amb l'intens debat epistemològic que estan vivint les nostres ciències es fa difícil establir una definició vàlida per a un fenomen cada vegada més complex i variable, però és evident la necessitat d'una definició que sigui operativa i que ens permeti una visió clara de l'activitat esportiva femenina. Amb aquesta intencionalitat hem buscat una definició àmplia, que no ens restringís el camp de treball ni ens obligués a establir diferenciacions entre els diversos tipus d'activitats físico-esportives que es practiquen avui en dia.

Hem optat, doncs, per la definició de l'esport com a sistema obert, format per diferents models (N. Puig i K. Heinemann, 1991): el model de l'esport espectacle, el

model expressiu (de l'esport per a tothom, com a oci), el model instrumental (com a mitjà per a fins de salut, estètica o educació) i el model competitiu. Cada un té unes motivacions, practicants, legitimacions, valors i impactes diferents, de manera que qualsevol activitat es pot trobar en dimensions molt distants. I és que tot i l'evident contrast entre una final olímpica, una sessió al gimnàs, el partit de cada dissabte amb l'equip del poble o una "paxanga" entre amics, tot ha quedat inclòs dins el que entenem per esport, tal i com s'estableix en la Carta Europea de l'esport. Es fa evident doncs, que amb el desenvolupament de la societat d'oci, el concepte d'esport s'ha ampliat i s'han conformat noves maneres d'entendre l'activitat esportiva més congruents amb la lògica del nou sistema sociopolític. Amb aquesta nova definició, l'esport entès de forma tradicional, l'esport de competició, encara perdura, no s'ha pas perdut, però ja no és l'única opció, ja que la societat de masses d'avui en dia té noves necessitats, com la de l'espectacle, i té en compte nous principis, com el de la recreació o la salut, que no es poden ubicar dins la concepció tradicional, dissenyada el segle passat sota una mentalitat i marc social diferents. No seria correcte una anàlisi de la participació femenina en les activitats esportives tenint en compte només aquesta dimensió tradicional, reservada i dissenyada el segle passat pels homes i per als homes, ja que precisament la incorporació de les dones en la vida social ha comportat aquesta ampliació del concepte d'esport que estem vivint als nostres dies.

Gènere

Per altra banda, els conceptes de gènere femení i masculí també s'han anat modificant conforme ha anat avançant el segle. El gènere és una construcció social, és a dir els comportaments, actituds i valors propis dels homes i de les dones els estableix la societat, de manera que poden variar d'un lloc a un altre i d'un moment a l'altre, ja que es tracta d'una categoria dinàmica (M. García Ferrando, N. Puig i F. Lagardera, 1998).

Que uns fets o unes accions siguin considerats femenins o masculins dependrà doncs de la societat en la qual ens trobem. D'aquesta manera, a Europa el futbol es considera una activitat pròpiament masculina, i en canvi, als EU es considera una activitat femenina.

El que la societat entén com a masculí o femení es transmet a través del procés de socialització, que és aquell procés mitjançant el qual la persona esdevé un ésser social, és a dir, és apta per viure de forma adequada en societat, ja que va aprenent les normes i pautes culturals vigents, i les interioritza. Es tracta d'un procés interactiu de la persona en situació d'aprenentatge amb els agents socialitzadors (família, escola, amics,...) i de mútua influència d'ambdós amb l'entorn. (M. García Ferrando; N. Puig i F. Lagardera —comps.—, 1998).

Aquest procés de socialització està dominat per la cultura hegemònica que encara fa perdurar els estereotips masculí i femení tradicionals. Així trobem diferents valors assignats a un gènere i a l'altre:

Valors masculins: agressivitat, violència, competitivitat, ambició màxim rendiment, força poder, vigor, decisió...

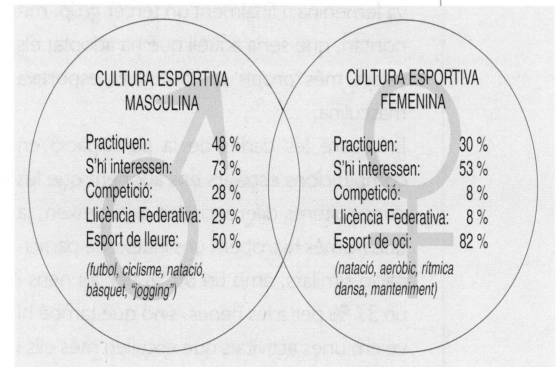
Valors femenins: obediència, passivitat, solidaritat, tendresa, elegància, renúncia, submissió, fragilitat, expressivitat, bellesa...

No obstant hem de constatar que els dos gèneres s'aproximen cada vegada més, i que junt amb el procés de socialització, n'actua un altre que es desenvolupa en les societats postmodernes actuals: el procés d'individualització.

Aquest procés comporta que si "abans la societat imposava patrons de comportament, ara, encara que n'hi continua havent d'hegemònics, la persona pot i ha d'elaborar pròpies formes de comportament i responsabilitzar-se'n" (Puig, 1998: 21).

Així, doncs, la capacitat de control de les institucions com la família o l'Església ha disminuït, i els marges de tolerància s'han ampliat, de manera que el model de societat que hi ha fins ara ha entrat en crisi.

En definitiva, la manera com ens afectin aquests dos processos serà determinant a l'hora d'emprendre la socialització esportiva, és a dir, a l'hora d'adquirir una cultura

Gràfic 1.

(Font: N. Puig, 1999: Ponència presentada al III Fòrum Olímpic "Las mujeres y el movimiento olímpico: presente y futuro". Barcelona.)

esportiva, o no adquirir-la. I no sols seran determinants en l'àmbit esportiu, segons A. Buñuel (1991), l'accés de la dona a les pràctiques esportives s'ha de fer dins el marc més ampli del procés social d'incorporació de les dones a totes les esferes públiques: treball fora de casa, política, universitat, etc.

Una cultura esportiva femenina

Aclarits aquests conceptes, podem analitzar les dades sobre participació esportiva de la població espanyola (M. García Ferrando, 1996), amb les quals els sociòlegs han pogut constatar la coexistència de dues cultures diferenciades:

Aquest fet evidencia que quan les dones han anat accedint a l'esport ho han fet no reproduint comportaments masculins, sinó que dins el marc d'un concepte obert de l'esport han modelat aquest segons paràmetres que reproduïxen els esquemes del seu procés de socialització (N. Puig, 1998), i han buscat vies alternatives a la dimensió tradicional de l'esport

Així doncs, en la societat actual podem diferenciar tres grans grups entre la població femenina pel que fa a la vinculació amb l'esport. Un primer grup seria aquell que engloba les que no participen en cap tipus d'activitat esportiva; un segon grup seria aquell que desenvolupa una cultura esportiva

va femenina; i finalment un tercer grup, minoritari, que seria aquell que ha adoptat els valors més propis de la cultura esportiva masculina.

En veure les dades de la participació en competicions escolars ens adonem que les dues cultures diferenciades persisteixen, ja que només hi trobem uns índexs de participació similars, amb un 69 % per als nens i un 37 % per a les nenes, sinó que també hi veiem unes activitats que escullen més ells i unes altres que escullen més elles.

En l'àmbit universitari, on també hi ha una menor participació femenina, també es reflecteixen aquestes dues cultures.

Considerant, doncs, els dos grans models de participació femenina, anem a veure algunes de les característiques de cada grup de participació

Plantejaments de l'oferta esportiva per a dones

Entre tot el conjunt de pràctiques que es poden englobar dins els models expressiu o instrumental de l'esport, més propers a la cultura esportiva femenina, el Grup d'Estudi de Dona i Esport (el GEDE) s'ha preocupat especialment per aquelles activitats dirigides a dones adultes. Per aquesta raó es va fer, amb el suport de la Diputació de Barcelona, l'anàlisi de l'oferta d'activitats físiques, per a dones adultes, a la província de Barcelona". (GEDE, 1999) (1). En aquest estudi és va poder comprovar que:

- Les pràctiques d'activitat física per a dones adultes es fonamenten en el model de condicionament físic, pensat pel rendiment en les tècniques esportives. Per tant, no s'ajusten a les característiques ni necessitats d'aquest grup de població, sense complir els objectius de millora de la salut.
- El professorat es troba en situacions de precarietat laboral i amb falta de formació, aspectes que devaluen la qualitat dels programes.

A partir d'aquestes conclusions és evident que manca millorar la formació del personal responsable d'aquestes activitats més pròpiament femenines perquè tinguin en compte les seves particularitats.

Les dones davant l'esport de competició

Tot i la diferenciació d'una cultura esportiva femenina i una cultura esportiva masculina, som moltes les dones que formem part del model competitiu de l'esport, sense que això comporti cap conflicte d'identitat o de gènere. Però les dificultats perquè la dona entri dins d'aquest model són moltes.

El primer inconvenient que hi ha és que a l'esport competitiu hi trobem valors tradicionalment associats com a masculins: competitivitat, força, èxit, potència, etc. ja que va ser concebut pel homes i per als homes. Aquest concepte es reforça a través dels mitjans de comunicació en els quals els nois, i no les noies, troben més models socials on identificar-se i on es continua transmetent una classificació d'"esports femenins" i "esports masculins" que fomenten l'estereotip més tradicional dels gèneres (M. E. Ibáñez i M. Lacosta, 1998). Aquesta associació de valors també es transmetia a través dels continguts d'educació física fins fa ben poc, on es donava més rellevància a les qualitats, masculines i els valors considerats masculins com la competitivitat o la força, en detriment dels aspectes recreatius, lúdics i de salut (M. J. Girela, 1998).

Per altra banda perviuen encara molts mites sobre la pràctica esportiva de les dones. El primer d'aquests mites és que l'esport és una via de masculinització, quan no es pot associar musculació a l'home, ara que precisament s'està estenent la imatge de dona musculada. El segon és la creença que l'esport és perjudicial per a la salut de la dona, quan està totalment demostrat que l'esport és beneficiós si es practica modera-

dament –i que resulta perillós si es sobrepassen certs límits–, tant per a homes com per a dones. Finalment, un altre gran mite que encara estem trencant és que les dones no tenen aptituds per a l'esport, però cada vegada les dones ens hem introduït en més esports i en poc temps ja s'han assolit millors nivells de pràctica.

Un altre aspecte que dificulta l'accés de la dona al món de l'esport competitiu és que el temps lliure de què disposa tradicionalment és escàs i fragmentat. Les responsabilitats de la llar, que avui dia encara recauen principalment en la dona, fan difícil establir un horari fix amb amplis períodes de temps per desplaçar-se fins a la infraestructura necessària a i dur a terme la competició (M. A. Durán, 1987).

Per altra banda, també és important veure els recursos que trobem les dones quan volem anar a competir. Resulta difícil contactar amb altres noies interessades en la competició esportiva que preferim. L'organització de les competicions no és sempre del mateix nivell que en la categoria masculina. Resulta molt complicat aconseguir suport econòmic i, com a punt més important, destacaria la manca de tècnics que pateix l'esport de competició femení. Tot i que s'aconsegueixin incrementar les xifres de participació femenina en l'esport de competició, no resulta molt beneficiós si no va acompanyat d'un increment més qualitatiu, a base de bons tècnics que s'hi dediquin (S. Soller, 1999).

Pel que fa a l'esport d'elit, a nivell de l'Estat espanyol, encara trobem una major presència masculina, tot i que en els últims anys s'han anat anivellant els percentatges. Encara continua, però, una important manca de models a seguir per a les noies joves que s'inicien en un esport.

Finalment, destacar que si hi ha poques dones esportistes, encara n'hi ha menys que ocupin llocs tècnics i directius, ja que la presència femenina en aquests càrrecs és anecdòtica: per preparar equips femenins o ocupar càrrecs sense responsabilitat.

(1) Treball realitzat per Consuelo Asins.

Conclusions

- Coexisteixen una cultura esportiva masculina i una de femenina, clarament diferents, perquè quan les dones han anat accedint a l'esport ho han fet no reproduint el comportament masculí, sinó que l'han modelat segons paràmetres que reproduïen els esquemes del seu procés de socialització (N. Puig, 1998), i han superat la dimensió tradicional de l'esport.
- L'esquema cultural transmès en l'esport tradicional (agressivitat, competitivitat, etc.) està en contradicció frontal amb els codis corporals i valors que es transmeten a les dones en el procés de socialització. Esquemes i valors que es difonen a través dels mitjans de comunicació.
- L'apropament que s'està produint entre els dos gèneres al llarg del procés de socialització i l'ampliació dels marges de tolerància pròpia de la individualització que estem vivint actualment faciliten progressivament l'accés de la dona al model competitiu de l'esport. Tot i així, l'home no ha entrat encara en aquelles activitats que es consideren més femenines. Aquesta individualització del gènere porta a que quan el nombre d'homes interessats per l'esport ja sembla que s'ha estancat, el de dones continua incrementant-se.
- La manca d'una educació esportiva adequada durant molt de temps, la menor disponibilitat de temps per dur a terme les activitats, els mites que arrossega l'esport de competició i la dificultat per trobar tècnics i models que incentivin a la pràcti-

ca, resulten grans inconvenients que dificulten aquest progressiu accés a qualsevol dels diferents models de l'esport (competitiu, expressiu, instrumental o d'espectacle).

- Les noves ofertes d'activitats esportives que responen als nous models de l'esport, com a activitat física recreativa i per a la salut, més atractives per a les dones (la gimnàstica de manteniment per a dones adultes, p.e.), es duen a terme com si fossin pràctiques per al rendiment en les tècniques esportives, sense ajustar-se a les característiques ni a les necessitats del grup a què es dirigeixen, sense complir amb els objectius de millora de l'estat general de salut-qualitat de vida pels quals es justifiquen.

Bibliografia

- BUÑUEL, A. (1991), "La construcción social del cuerpo: prácticas gimnásticas y nuevos modelos culturales" (Tesi doctoral), Madrid: Universidad Complutense.
- (1996), "Mujer, machismo y deporte, a *Temas para el deporte*, núm. 23.
- DURAN, M. A. (1987), "La práctica del ejercicio físico del ama de casa española. Un estudio sociológico", pàg. 99-102, a VV.AA., *Mujer y Deporte*, Madrid, Ministerio de Cultura, Instituto de la Mujer.
- GARCÍA FERRANDO, M. (1987), "Aspectos sociológicos de la mujer en la alta competición", pàg. 21-52, a VV.AA., *Mujer y Deporte*, Madrid: Ministerio de Cultura, Instituto de la Mujer.
- (1996), "Las prácticas deportivas de la población española, 1976- 1996", pàg. 9-25, a R.

Sánchez Martín (ed.), *La actividad física y el deporte en un contexto democrático (1976 -1996)*, Pamplona, Asociación Española de Investigación Social Aplicada al Deporte.

GARCÍA FERRANDO, M.; PUIG, N. i LAGARDERA, F. (comps.) (1998), *Sociología del deporte*. Madrid: Alianza Editorial.

GEDE (1999), *Programas de mantenimiento*. Treball d'investigació inèdit.

GIRELA, M. J. (1998), "La imagen de la mujer en la publicidad desde la perspectiva de la actividad física y el deporte", a *Ocio y deporte en España*, pàg. 207-214. Madrid.

IBÁÑEZ, M. E. i LACOSTA, M. (1998), "Información deportiva: sólo para ellos", a *Gènere i Informació*. Barcelona: Associació de Dones Periodistes de Catalunya.

MARTÍN, M. i PUIG, N. (1996), "Las deportistas de alto nivel que practican deportes llamados masculinos en Cataluña", pàg. 147-154, a R. Sánchez Martín (ed.). Pamplona: Asociación Española de Investigación Social Aplicada al Deporte.

PUIG, N. (1996), *Joves i Esport*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Secretaria General de l'Esport.

– (1998), "Individualización, diferencia y calidad de vida en el deporte", a Martínez del Castillo (comp.), *Deporte y calidad de vida*. Pamplona, núm. 4 de la Asociación Española de Investigación Social Aplicada al Deporte.

PUIG, N. i HEINEMANN, K. (1991), "El deporte en la perspectiva del año 2000", *Papers*, 38, pàg. 123 -141.

PUIG, N. i ZARAGOZA, A. (1994), "Els grups específics davant l'esport", a *Lectures en sociología de l'oci i de l'esport*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona

SOLER, S. (1999), "Es busca: entrenador/a per a equip femení. Recompensa: la satisfacció del treball ben fet", *Apunts. Educació Física i Esports*, 55, pàg. 98-100.